

MARIAN SOWULA

UDZIAŁ PRODUCENTA ROLNEGO W CENIE DETALICZNEJ I KOSZTY POŚREDNICTWA NA RYNKU ZBÓŻ CHLEBOWYCH

Analiza kształtowania się cen producenta i cen detalicznych oraz ich wzajemnych powiązań i zależności rynkowych, w odniesieniu do podstawowych produktów pochodzenia rolniczego, może mieć w naszych warunkach dość istotne znaczenie, głównie z punktu widzenia prawidłowego ustalania przez państwo poziomów tych cen i ich relacji.

Poziom cen detalicznych i cen producenta rolnego, a co za tym idzie, udział producenta w cenie detalicznej, zależy od wielu czynników, a przede wszystkim od rodzaju produktów, od charakteru i struktury ich rynku, od wzajemnego stosunku popytu i podaży oraz od szeregu funkcji, jakie w określonych warunkach spełnia system cen detalicznych i cen płaconych rolnikom.

Kształtowanie się wysokości i relacji cen uzyskiwanych przez rolników i cen płaconych przez konsumentów na rynku zbóż chlebowych i ich przetworów ma szczególnie ważne znaczenie, wynikające z zajmowanej pozycji i charakteru tego rynku. Należy tu w pierwszym rzędzie uwzględnić następujące jego cechy:

1. zboża chlebowe zajmują w naszym kraju około 43% powierzchni upraw polowych oraz stanowią około 85% całej produkcji towarowej zbóż;

2. przetwory zbóż chlebowych, a głównie mąka i chleb, stanowią podstawę wyżywienia ludności naszego kraju;

3. pewna część zbóż chlebowych, a przede wszystkim żyta, zużywana jest również jako pasza dla inwentarza żywego;

4; rynek zbożowy, a więc i rynek zbóż chlebowych, nie ma charakteru jednolitego; jest on podzielony na odrębne rynki¹, a obok rynku państwowego, na którym realizowana jest podstawowa część towarowej produkcji zbóż, występuje również rynek prywatny;

¹ Por. M. Pohorille, *Wstęp do teorii regulowania cen rolnych*, Warszawa 1960, s. 497.

5. producenci rolni mają obowiązek odstawy dla państwa określonej części produkcji towarowej zbóż po niskich cenach;
6. na rynku państwowym rolnicy realizują zboże po cenach znacznie zróżnicowanych według obowiązkowych dostaw i skupu rynkowego;
7. na rynku zbożowym państwo może gromadzić rezerwy na dłuższy okres czasu;

8. produkcja zbóż chlebowych w naszym kraju jest obecnie niewystarczająca dla zaspokojenia wszystkich potrzeb, w związku z czym równowaga bilansu zbożowego utrzymywana jest przy pomocy importu.

Powyższe cechy omawianego rynku wywierają znaczny wpływ na ustalanie poziomu cen zboża i cen jego przetworów na rynku państwowym oraz na kształtowanie się poziomu cen na wolnym rynku prywatnym.

Ceny uzyskiwane przez rolników za zboża chlebowe oraz ceny detaliczne przetworów, a przede wszystkim mąki i chleba, kształtują w znacznym stopniu podaż i popyt oraz oddziałują na podział dochodu narodowego na akumulację i konsumpcję, a także na kształtowanie się realnych dochodów ludności rolniczej i nierolniczej².

Znaczne możliwości interwencyjne państwa na tym rynku poprzez manewrowanie zapasami zbożowymi stwarzają warunki dla szerszego wykorzystywania instrumentu cen jako środka regulującego podział i kształtowanie się dochodów ludności, gdyż istnieje tu stosunkowo większa swoboda w wyznaczaniu w pewnych granicach poziomu cen, a przede wszystkim cen detalicznych przetworów zbożowych, bez zakłócenia stosunku pomiędzy popytem a podażą. Należy jednak liczyć się z faktem, że równowaga bilansu zbożowego jest u nas w dalszym ciągu uzależniona od dostaw zagranicznych oraz że producenci rolni mogą w określonych warunkach dokonywać przesunięcia części produkcji towarowej zbóż z jednego rynku na drugi, w zależności od tego, gdzie sprzedaż będzie stawała się dla nich bardziej opłacalna. Kiedy więc popyt będzie przewyższał podaż, niezależnie od tego, czy będzie niedobór na mąkę i chleb, czy też na pasze, skłoni to rolników do zwiększenia podaży zbóż na wolnym rynku, na którym ceny znacznie wzrosną ponad poziom cen państwowych.

Wynika więc z powyższego, że ceny zbóż oraz ceny detaliczne przetworów zbożowych są w pewnym stopniu od siebie zależne, że granice rozpiętości tych dwóch poziomów cen nie mogą być przesuwane zupełnie dowolnie, gdyż ustalanie cen zbóż i cen detalicznych mąki i chleba na poziomie niezależnym od siebie zawiera w sobie niebezpieczeństwo na-

² Por. *ibidem*, s. 435, 438/439, 553; B. Minc, *Zarys teorii kosztów produkcji i cen*, Warszawa 1958, s. 318.

ruszenia równowagi rynkowej oraz innych ujemnych konsekwencji albo zmusza państwo do stosowania nadzwyczajnych środków na rynku.

Jednym z ważnych elementów składowych ceny detalicznej, a zatem wyznaczającym stosunek tej ceny do ceny producenta, są koszty pośrednictwa związane z obrotem i przetwarzaniem produktów rolniczych na drodze od producenta do konsumenta. Ustalenie faktycznie ponoszonych kosztów w sferze pośrednictwa i ich udział w ogólnej marży rynkowej może więc orientować nas o stopniu powiązania tych dwóch poziomów cen.

Przy badaniu tak pojętych kosztów pośrednictwa należy jednak uwzględnić pewne trudności nie pozwalające na ścisłe ustalenie tych kosztów. Główna trudność polega na tym, że w sferze obrotu, zarówno hurtowego jak i detalicznego, mamy zwykle do czynienia z obrotem sprzężonym różnorodnych towarów. Trudno jest w takim przypadku dokładnie ustalić faktyczny koszt przywiązany do określonego rodzaju (asortymentu) produktu. Mamy tu z reguły do czynienia z marżą stanowiącą część ceny sprzedawanego towaru. Marże ustala się zwykle wspólnie dla określonych grup towarów, a koszty nie są wyłącznym czynnikiem determinującym wysokość marży³, o której mogą decydować również takie czynniki, jak cena produktu, oddziaływanie na elastyczność popytu i podaży itp.

Trudności te nie wydają się jednak argumentem zaprzeczającym możliwości i potrzebie dokonywania tego rodzaju rachunku. Jeżeli weźmiemy pod uwagę charakter przedsiębiorstwa handlowego i spełniane przez niego funkcje, to rachunek ten, dokonany na podstawie ustalonej na racjonalnych podstawach marży i wyniku finansowym przedsiębiorstwa (możliwie w odniesieniu do poszczególnych grup lub asortymentów towarów), będzie wystarczający i celowy⁴. Nie jest również wykluczona możliwość względnie ścisłego ustalania wysokości kosztów obrotu w przedsiębiorstwach specjalistycznych.

Mogą być poza tym jeszcze inne przyczyny, zarówno w sferze obrotu, jak i produkcji, które będą w pewnym stopniu pomniejszały ścisłość takiego rachunku (np. stosowanie deficytowych środków w produkcji): nie wydaje się jednak, aby przyczyny te odgrywały obecnie znaczną rolę.

³ Por. R. Głowacki, *Polityka cen a polityka marż*, „Gospodarka Planowa” 1959, nr 5.

⁴ Oczywiście rachunek taki okazać się może niewystarczający przy ustalaniu kosztów np. wyłącznie na szczeblu handlu detalicznego, gdzie trzeba niekiedy przeprowadzać pewne eksperymenty szczegółowe, np. dla ustalania marż, grupowania towarów itp.

Udział producenta rolnego w cenie detalicznej przetworów zbożowych. Wielu ekonomistów, rozpatrujących zagadnienie kształtowania się cen płaconych rolnikom i cen detalicznych oraz ich wzajemnych relacji w różnych krajach, wskazuje na tendencję rozszerzania się rozpiętości pomiędzy tymi cenami⁵.

Zobaczmy najpierw, jak proces ten kształtował się w ostatnich latach w niektórych krajach kapitalistycznych oraz jaki był jego kierunek w Polsce w okresie międzywojennym na rynku zbóż chlebowych i ich przetworów.

Tabela 1

Zmiany udziału farmerów amerykańskich w cenach detalicznych pieczywa i innych produktów zbożowych w latach 1946—1955^a

Rok	Cena detaliczna (w \$)	Cena otrzymywana przez farmera (w \$)	Udział farmera w cenie detal. (w %)
1946	91,37	27,91	31
1947	115,43	36,57	32
1948	125,60	34,46	27
1949	124,78	28,46	23
1950	126,90	29,53	23
1951	138,01	32,75	24
1952	141,17	31,50	22
1953	143,69	31,82	22
1954	147,65	32,39	22
1955	150,00	30,96	21

^a Dane szacunkowo obliczone według średniej ilości środków żywności siedmiu grup nabywanej przez przeciętną rodzinę robotniczą lub urzędniczą w 1952 r.

Źródło: Agricultural Statistics, 1956, s. 458. Podano za A. Runowiczem, *Zagadnienia współczesnego kapitalizmu*, wyd. 2, Warszawa 1960, s. 580, aneks.

Według tab. 1, na rynku zbożowym USA rzuca się ciągle w oczy bardzo niski i stale zmniejszający się udział farmerów w cenie detalicznej. W latach powojennych spadek tego udziału następował dość szybko i w omawianym okresie 10 lat wynosił 32%.

Podobny kierunek zmian obserwujemy w ostatnich latach we Francji i w Niemieckiej Republice Federalnej.

Proces zmniejszania się udziału rolników w cenie detalicznej przetworów zbożowych postępuje we Francji, a zwłaszcza w NRF dość wyraźnie, aczkolwiek wolniej aniżeli w USA. W NRF obserwujemy stosunkowo wysoki udział rolników w cenie detalicznej mąki i chleba.

⁵ Por. J. Dietl, *Rynek produktów rolnych*, Warszawa 1959, s. 20—21; A. Holdy, W. Jastrzębowski, *Handel wiejski w Polsce międzywojennej*, Warszawa 1957, s. 138—139.

Tabela 2

Relacje pomiędzy cenami hurtowymi zboża a cenami detalicznymi
mąki i chleba we Francji i w NRF

Relacja cen (w % cen detalicznych)				
Francja ^a		NRF ^b		
Rok	Pszenica — mąka pszenna (wyższy gatunek)	Rok	Pszenica — mąka pszenna	Żyto — chleb żytni
1949	38	1954	56	65
1954	35	1955	57	61
1955	34	1956	56	60
1956	37	1957	55	57
1957	38	1958	54	54
1958	35	1959	52	53

^a Obliczono na podstawie krajowych cen hurtowych i cen detalicznych płaconych w rejonie paryskim.

^b Za podstawę cen płaconych producentom przyjęto najbardziej zbliżone do przeciętnych ceny płacone w siedmiu rejonach NRF.

Źródło: Annuaire Statistique de la France, 1957, 1959; Statistisches Jahrbuch 1960, Statistisches Bundesamt, s. 470-471 i 488-489.

We Francji udział rolników w cenie mąki pszennej jest niski, jednak proces spadku tego udziału jest powolniejszy, przy równocześnie dużych jego wahaniach. Dane dotyczące Francji przyjąć należy z pewnym zastrzeżeniem, gdyż ceny mąki w rejonie paryskim mogą ulegać znacznym odchyleniom od średnich cen krajowych.

Ogólnie możemy stwierdzić, że proces rozwierania się rozpiętości cen detalicznych mąki i pieczywa oraz cen zboża postępuje obecnie nadal wyraźnie w głównych krajach kapitalistycznych, a więc udział producentów rolnych w cenie detalicznej kurczy się, przy czym nasilenie tego procesu w różnych krajach jest różne oraz różny jest stosunek ceny producenta do cen detalicznych.

Nie analizując obecnie przyczyn powodujących ten proces, należy jednak zaznaczyć, że zmniejszanie się udziału producentów rolnych w cenie detalicznej jest wyrazem bądź rosnących kosztów pośrednictwa (wskutek zwiększania zakresu usług, podnoszenia jakości i estetyki towarów itp.), bądź rosnących zysków pośredników w stosunku do obrotów, bądź obu tych zjawisk zachodzących równocześnie. Jeśli wystąpi którekolwiek z tych zjawisk, musi ono znaleźć swoje pokrycie w rozwarciu cen dla producenta i konsumenta (może też zachodzić zjawisko odwrotne). Przyczyn powodujących w kapitalizmie te zjawiska jest wiele i sięgają one głęboko w strukturę współczesnego kapitalizmu. Przy rozpatrywaniu istotnych przyczyn powodujących zmniejszanie się

udziału rolników w cenie produktów żywnościowych nie można pominąć doniosłej roli monopoli pośredników, narzucających ceny producentowi rolnemu, narastających trudności zbytu produktów rolnych zarówno na rynkach wewnętrznych, jak i zagranicznych⁶, wzrost walki konkurencyjnej na tych rynkach itp. Dokładna analiza tych zjawisk może nam dopiero wyjaśnić pewne istotne przyczyny tych trudności, w jakich znalazło się rolnictwo wielu krajów kapitalistycznych i dowieść o ile wzrastająca rozpiętość cen dokonuje się kosztem rolników lub konsumentów.

W Polsce w latach dwudziestych stosunek cen zboża do cen mąki i pieczywa kształtował się na dość wysokim poziomie, jednakże w latach trzydziestych wskaźnik ten uległ gwałtownemu zmniejszeniu. Wprawdzie w latach 1936—1937 udział rolników w cenie mąki i chleba ponownie wzrósł, nie osiągnął jednak poziomu z okresu lat 1927—1928 i był znacznie od niego niższy. Proces rozwierania się cen producenta i cen konsumenta na rynku zbóż i ich przetworów postępował więc również w Polsce przed wojną. Porównania w tab. 3 wskazują na kierunek i siłę tego procesu za okres 12 lat.

Tabela 3

Relacje pomiędzy przeciętnymi cenami miejscowymi płaconymi rolnikom za zboże a cenami detalicznymi chleba i mąki w Warszawie w latach 1927—1938

Rok	Cena żyta	Cena chleba żytn.	Relacja cen żyta do chleba w %	Cena pszenicy	Cena mąki pszennej	Relacja cen pszenicy do mąki w %
	w groszach za 1 kg			w groszach za 1 kg		
1927	41,58	66	63	51,84	98	52
1928	41,61	62	67	50,67	98	52
1929	28,44	50	57	41,89	91	46
1930	17,24	43	40	31,80	86	37
1931	20,84	46	45	25,26	65	39
1932	20,14	42	48	24,65	60	41
1933	15,68	35	45	25,29	65	39
1934	13,14	31	42	17,83	47	38
1935	12,33	30	41	16,11	45	36
1936	13,48	30	45	19,32	47	41
1937	22,11	35	63	27,59	54	51
1938	17,27	31	56	22,96	49	47

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1939, s. 249, 254.

⁶ Por. J. Dietl, *Tendencje rozwojowe rynku produktów rolnych w dłuższym okresie czasu*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1960, z. 3, s. 97.

Z porównań tych wynika, że w Polsce w okresie międzywojennym, oprócz ogólnej tendencji spadkowej udziału rolników w cenach detalicznych mąki i chleba, występowały pod tym względem duże wahania w poszczególnych okresach. Relacje cen wahały się w danym przypadku w granicach 36%. Szczególnie wysoki spadek udziału producentów rolnych w cenie detalicznej nastąpił w latach kryzysu. Ceny żyta i pszenicy spadły wówczas o wiele bardziej aniżeli ceny mąki i chleba.

W latach dwudziestych wskaźnik relacji cen zbóż i przetworów zbożowych kształtował się wprawdzie na dość wysokim poziomie w porównaniu z niektórymi krajami zachodnimi, nie świadczy to jeszcze jednak o tym, że ceny dla naszych rolników były bardziej korzystne. Należy tu bowiem wziąć pod uwagę fakt, że istniejące warunki społeczno-ekonomiczne, zacofanie gospodarze kraju i niska siła nabywcza ludności powodowały, że zarówno formy pośrednictwa, jak i poziom kosztów pośrednictwa nie były tak wysokie, jak w krajach o wysoko rozwiniętym przemyśle i handlu i wyższej sile nabywczej społeczeństwa. W warunkach Polski okresu międzywojennego, przy istnieniu wielkiej ilości drobnych i słabych gospodarstw rolnych, szczególnie pasożytniczego charakteru nabrało zorganizowane i panujące na rynku pośrednictwo⁷. W tych warunkach dalszy spadek udziału producentów rolnych w cenach detalicznych stawał się dla rolnictwa rujnujący.

W okresie powojennym nastąpiły w Polsce zasadnicze zmiany w formach zbytu i obrotu produktów rolniczych oraz w strukturze cen na te produkty, w tym również na rynku zbożowym. Wynika to z zasadniczych przemian społecznych i ekonomicznych, jakie dokonały się w naszym kraju, i związanych z tym określonych funkcji cen i aparatu pośrednictwa. Rozwój stosunków socjalistycznych powoduje dalszą ewolucję tych form i ich roli.

Charakter zbytu produktów rolnych oraz form obrotu tymi produktami i ich sprzedaży dla konsumentów określają przede wszystkim następujące czynniki:

1. skupienie przemysłu i handlu w rękach państwa;
2. dekretowanie cen podstawowych produktów rolnych oraz cen w sprzedaży detalicznej;
3. obowiązek rolników sprzedaży państwu określonej ilości produkcji towarowej po niższych cenach;
4. niejednolite ceny płacone rolnikom za ich nadwyżki towarowe;

⁷ Por. M. Mieszczankowski, *Struktura agrarna Polski międzywojennej*, Warszawa 1960, s. 306, 313; J. Dietl, *Rynek...*, op. cit., s. 22; A. Hodoly, W. Jastrzębowski, op. cit., s. 127—137.

5. inne formy planowego oddziaływania państwa na produkcję rolniczą i zbyt produktów rolnych.

Kształtowanie się więc cen płaconych rolnikom i cen na produkty żywnościowe, a tym samym ich wzajemnych relacji, jest w obecnych naszych warunkach o wiele bardziej uzależnione od polityki państwa aniżeli ma to miejsce w krajach kapitalistycznych nawet o najbardziej rozwiniętym interwencjonizmie państwowym w sprawy rolnictwa. Wynika stąd szczególnie ważne zadanie wszechstronnej analizy zjawisk zachodzących na naszym rynku produktów żywnościowych i konfrontowanie tych zjawisk z charakterem działających praw ekonomicznych i określonymi zadaniami polityki państwowej. Te dwie strony zagadnienia są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie uwarunkowane.

Rozpatrując ruchy cen płaconych rolnikom oraz cen płaconych przez konsumentów i ich wzajemne stosunki w ostatnich latach, a więc w okresie ukształtowania się wszystkich obowiązujących dziś cen na rynku skupu produktów rolnych, nie jest rzeczą obojętną przy tego rodzaju rozważaniach, jaką przyjmie się cenę płaconą rolnikowi jako cenę wyjściową. Sprawa przyjęcia za podstawę tej czy innej ceny jest zazwyczaj bardzo dyskusyjna i nasuwa wiele wątpliwości i zastrzeżeń.

Niektórzy autorzy, przy badaniu rozpiętości cen produktów rolnych i artykułów konsumpcyjnych, proponują przyjąć jako najbardziej odpowiadającą — cenę średnioważoną⁸. Jakkolwiek cena ta, być może, jest najbardziej zbliżona do ceny, która kształtowałaby się na jednolitym rynku kompetytywnym, to jednak w tym przypadku wydaje się ona być mniej przydatna. Należy bowiem wziąć pod uwagę, że cena ta określona jest sztucznie oraz że cena obowiązkowych dostaw spełnia również rolę świadczeń wsi na rzecz państwa i umożliwia zarazem dokonywanie w określonym kierunku świadczeń państwa na rzecz wsi.

W danym przypadku wydaje się więc, że najbardziej celowe będzie przyjęcie za podstawę ceny państwowego skupu rynkowego, jako ceny odpowiadającej naszym konkretnym warunkom i charakterowi niniejszych rozważań.

Kształtowanie się cen w relacji żyto — chleb żytni i pszenica — mąka pszenna, przyjęto rozpatrywać w okresie od 1953 r., tj. od reformy cen na naszym rynku produktów rolnych, a przede wszystkim cen detalicznych⁹.

⁸ Por. J. Dietl, *Rynek...*, op. cit., s. 20. W ostateczności jednak autor dochodzi do wniosku, że stosowanie którejkolwiek ceny (a więc i średnioważonej) nie daje możliwości prawidłowego dokonywania tego rodzaju porównań.

⁹ Do tego okresu czasu ceny mąki i pieczywa kształtowały się na szczególnie niskim poziomie. Np. cena chleba żytniego wynosiła 1,45 zł za 1 kg, cena mąki żytniej 1,48 zł, a cena mąki pszennej 0,72—1,98 zł za 1 kg.

Ustalone przez państwo ceny detaliczne na podstawowe gatunki mąki i pieczywa nie ulegały w tym okresie zmianom. Również ceny żyta i pszenicy ustalone były na poziomie nieznacznie tylko zróżnicowanym. Udział rolników w cenie detalicznej nie uległ więc poważniejszym zmianom.

Tabela 4

Relacja pomiędzy cenami płaconymi rolnikom za zboża chlebowe w państwowym skupie rynkowym oraz cenami detalicznymi w latach 1953—1960

Rok	Cena żyta	Cena chleba żytn.	Relacja cen żyta do chleba	Cena pszenicy	Cena mąki pszen. luksus.	Relacja cen pszen. do mąki
	w zł za 1 kg		w %	w zł za 1 kg		w %
1953	1,85	3,00	62	3,20	6,00	53
1954	2,33	3,00	77	3,28	6,00	55
1955	2,31	3,00	77	3,22	6,00	54
1956	2,34	3,00	77	3,17	6,00	53
1957	2,26	3,00	75	3,14	6,00	52
1958	2,20	3,00	74	3,11	6,00	51
1959	2,20	3,00	74	3,11	6,00	51
1960	2,26	3,00	75	3,17	6,00	53

Źródło: Rocznik Statystyczny 1960; Mały Rocznik Statystyczny 1961.

Wskaźniki relacji cen żyta i chleba żytniego kształtują się więc na bardzo wysokim poziomie i znacznie wyższym aniżeli np. w NRF, gdzie udział producentów rolnych w cenie detalicznej jest stosunkowo wysoki. Wskaźniki te są również znacznie wyższe aniżeli miało to miejsce w Polsce przed wojną.

Relacje cen pszenicy i mąki pszennej kształtuje się na poziomie podobnym jak w NRF w ostatnich latach oraz zbliżonym do poziomu kształtującego się w Polsce w okresie przedkryzysowym.

Same wskaźniki stosunku ceny producenta do ceny detalicznej nie świadczą jeszcze oczywiście o absolutnym poziomie tych cen i ich relatywnym poziomie względem cen ich produktów. Wysoki wskaźnik ceny żyta do ceny chleba nie dowodzi więc jeszcze tego, że absolutny poziom ceny żyta ustalany jest na wysokim poziomie względem cen innych produktów rolnych. Udział producenta w cenie detalicznej może być stosunkowo duży przy niskiej cenie jego produktu i odwrotnie, przy wyższej cenie producenta jego udział w cenie detalicznej może być mniejszy. Wskaźnik tego udziału zależy bowiem od poziomów, na jakich kształtują się oba rodzaje cen, a więc zarówno od wysokości ceny producenta, jak też wysokości ceny detalicznej.

W porównaniu z okresem przedwojennym cena żyta kształtuje się obecnie w stosunku do ceny pszenicy na ogół na poziomie niższym. (Wskaźnik relacji cen żyto—pszenica jest obecnie mniejszy). Przypuszczać więc należy, że wysoki wskaźnik ceny żyta w cenie chleba żytniego wynika nie z relatywnie wysokiej ceny żyta, a z relatywnie niskiej ceny chleba (cena chleba żytniego jest obecnie w porównaniu z ceną mąki pszennej znacznie niższa aniżeli w okresie przedwojennym por. tab. 3 i 4). Cena chleba żytniego jest więc ustalona na relatywnie znacznie niższym poziomie niżeli cena mąki pszennej. Wydaje się więc, że cena chleba ustalana jest bez uwzględniania wysokości ponoszonych na rynku kosztów pośrednictwa, a tym samym niezależnie od ceny żyta. Państwo socjalistyczne, ustalając niską cenę danego produktu żywnościowego kieruje się określonymi względami ekonomicznymi oraz względami natury społecznej i materialnymi warunkami poszczególnych grup ludności. Ustalenie tego rodzaju ceny może więc być pożądane w określonym czasie, jednak pod warunkiem, że państwo panuje nad sytuacją rynkową. Państwo musi jednak liczyć się z faktem, że ustalenie niskich cen chleba, nawet przy pełnym zaspokojeniu popytu, wymaga szczególnej kontroli i regulowania tego roku, jak również liczyć się z potrzebą dofinansowywania tak szerokiego odcinka rynku spożywczego.

Obecnie zajmujemy się nieco bliżej omówieniem tych zagadnień.

Koszty pośrednictwa i ceny na rynku zbóż chlebowych. Ceny detaliczne produktów żywnościowych ustalone są w zasadzie na poziomie równowagi podaży i popytu, przy czym państwo aktywnie oddziałuje na kształtowanie się tej równowagi. Na rynku produktów zbożowych aktywna rola naszego państwa jest szczególnie doniosła i wynika z istnienia monopolu zbożowego o charakterze ogólnospołecznym¹⁰. Koszty pośrednictwa nie mogą więc być w tym przypadku wyłącznym, a niekiedy nawet i istotnym czynnikiem wyznaczającym poziom marży rynkowej i stosunek ceny detalicznej do ceny producenta rolnego, tym bardziej że nie ma podstaw do przypuszczenia, aby cena skupu rynkowego lub jakaś inna cena płacona rolnikom przez państwo odpowiadała cenie kształtującej się na jednolitym rynku konkurencyjnym.

Koszty pośrednictwa są jednak istotnym składnikiem ceny detalicznej, gdyż łącznie z ceną producenta stanowią one całkowity koszt wytworzenia i obrotu danego produktu. Poza tym koszty pośrednictwa łącznie z produktem dodatkowym (albo ponoszoną stratą) są elementem kształtującym poziom marży rynkowej, a przez to również poziom ceny detalicznej i jej stosunek do ceny producenta.

¹⁰ Por. Z. Zakrzewski, *Niektóre problemy monopolu zbożowego w Polsce, Dyskusji o cenach rolnych ciąg dalszy*, Warszawa 1959, s. 233.

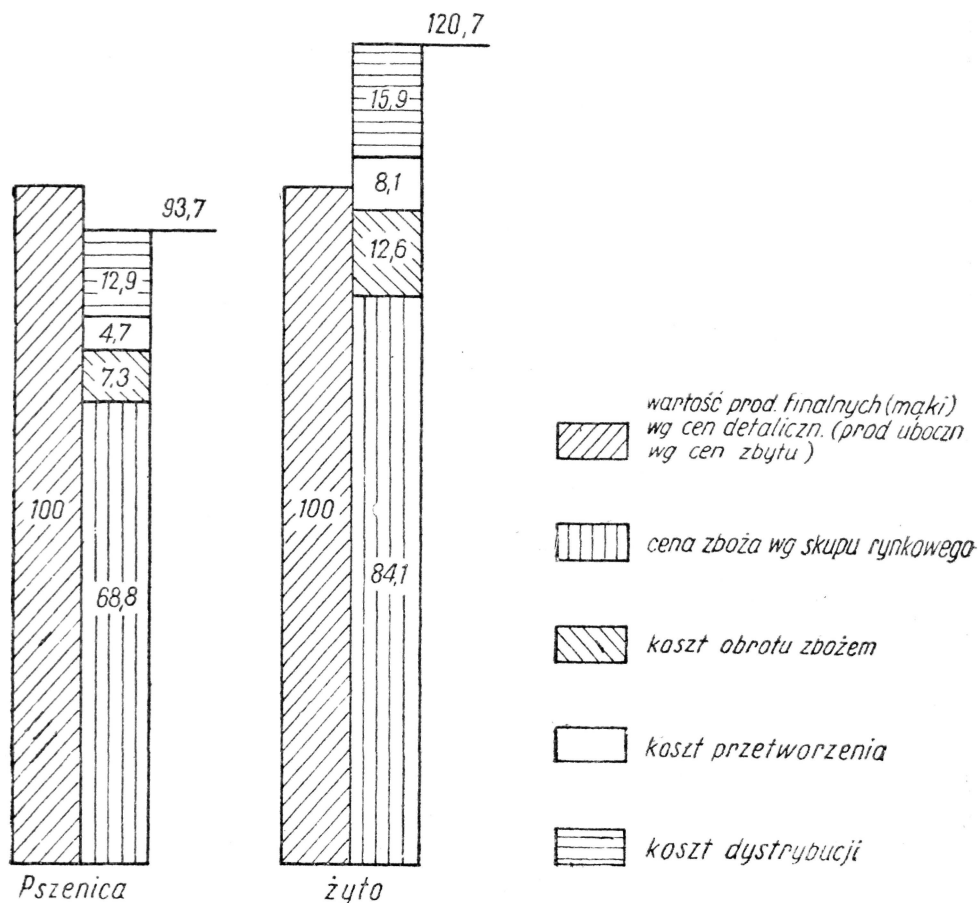
Badanie wysokości kosztów pośrednictwa ponoszonych przez państwo na rynku produktów rolnych ma przede wszystkim istotne znaczenie praktyczne z następujących względów:

1. państwo może orientować się, w jakim stopniu koszty wytworzenia i obrotu produktów finalnych są czynnikiem determinującym poziom danej ceny detalicznej;

2. udział kosztów pośrednictwa w marży rynkowej może wskazywać nam, na ile cena detaliczna jest powiązana z ceną producenta;

3. porównanie kosztów pośrednictwa z marżą rynkową pozwala orientować się, jak duża jest akumulacja łąta dopłata przy sprzedaży produktów według danej ceny detalicznej.

Przy rozpatrywaniu kształtowania się kosztów pośrednictwa i ich stosunku do cen badano, na jak wysokim poziomie przeciętnie w kraju kształtują się obecnie te koszty w odniesieniu do zbóż chlebowych i ich

Wartość produktów finalnych, ceny zboża oraz koszty pośrednictwa w 1960 r.

przetworów. Starano się dokonać możliwie dokładnego rachunku, za pomocą którego można by, aczkolwiek w pewnym przybliżeniu, odpowiedzieć, jak wysokie są koszty pośrednictwa łącznie we wszystkich jego ogniwach, począwszy od zakupu zboża u producenta, a skończywszy na sprzedaży konsumentowi produktów finalnych i o ile suma tych kosztów jest związana z aktualnie istniejącymi cenami płaconymi rolnikom za zboże oraz cenami detalicznymi płaconymi przez konsumentów, a zatem, o ile związane są również ze sobą ceny skupu zbóż i ceny detaliczne ich produktów finalnych. Obliczeń dokonano za okres ostatnich trzech lat, co było uwarunkowane możliwością uzyskania odpowiednich materiałów źródłowych.

Przy dokonywaniu tego rodzaju obliczeń jest rzeczą ważną ustalenie, co w danym przypadku będzie się traktować jako produkty finalne. Produktem finalnym w odniesieniu do zbóż może być zarówno mąka, jak też różnego rodzaju pieczywo. Można tu wymienić bardzo szeroką skalę tego rodzaju produktów. Próba ustalenia, ile z jednostki zboża produkuje się przeciętnie w kraju wszystkich produktów końcowych oraz jaki jest koszt ich wytworzenia i dystrybucji, nie prowadziłaby do pożądanых rezultatów, gdyż praktycznie tego rodzaju obliczeń nie jesteśmy obecnie w stanie dokonać, tym bardziej że produkty finalne wytwarzane są często z różnych gatunków zbóż. Dlatego też wydaje się, że właściwym sposobem będzie zatrzymanie się początkowo wyłącznie na takim produkcie finalnym, który z jednej strony stanowi już produkt nabywany przez konsumenta, z drugiej zaś strony pozwala na uchwycenie całości produktu wytworzonego z jednostki surowca podstawowego (zboża). Takim produktem pochodzącym ze zbóż chlebowych jest mąka, a więc produkt, który może być wzięty lub też nie do dalszego przerobu i którego znaczna część przeznaczona jest na bezpośrednie zaopatrzenie konsumentów w handlu detalicznym. Wychodząc z tego założenia, przyjęto w zasadzie w dalszych rozważaniach na ten temat traktować jako produkt finalny — mąkę.

Tabela 5 zawiera wyliczenie, ile z 1 tony zakupionej pszenicy uzyskano produktów końcowych przy przemiale w PZZ-Młyny oraz jaka jest wartość według cen detalicznych albo cen zbytu tych produktów (ubocznych), których nie uwzględniono tu do dalszego obrotu, a więc które nie są obciążone żadnym dalszym kosztem.

Tabela 6 stanowi niejako bilans kosztów związanych z wytworzeniem i obrotem produktów uzyskanych z 1 tony zakupionej pszenicy i wartości wszystkich produktów końcowych uzyskanych z przemiału według cen detalicznych (albo cen zbytu).

Obydwa zestawienia wskazują, że aktualna cena mąki pszennej zapewnia pokrycie wszystkich kosztów (cenę zakupu pszenicy według pań-

Tabela 5

Produkty końcowe uzyskane z przemiału 1 tony zakupionej pszenicy w latach 1958—1960 oraz ich wartość¹

Wyszczególnienie	1958			1959			1960		
	ilość w kg	cena w zł	wartość w zł	ilość w kg	cena ^b w zł	wartość w zł	ilość w kg	cena w zł	wartość w zł
Mąka pszenna luksusowa	440,10	6,00	2640,60	439,60	6,00	2637,10	402,10	6,10	2412,60
Mąka bułkowa	59,60	5,00	298,00	68,60	5,00	343,00	101,50	5,00	507,50
Mąka wrocławska	102,70	6,70	688,09	113,80	6,70	762,46	154,20	6,70	1033,14
Mąka krupczatka	5,00	7,50	37,50	4,80	7,50	36,00	6,30	7,50	47,25
Mąka tortowa	0,16	10,00	1,60	0,27	10,00	2,70	0,39	10,00	3,90
Kasza manna	13,00	6,50	84,50	13,50	6,50	87,75	13,70	6,50	89,05
Razem mąki i kasza	619,06	×	3750,29	640,57	×	3869,51	678,19	×	4093,44
Otręby i odpady wartościowe	342,40	1,74	598,80	324,60	1,72	558,31	286,50	1,83	524,29
Ogółem	961,46	×	4346,09	965,17	×	4427,82	964,69	×	4617,73
Ubytki ^c	38,54	—	—	34,83	—	—	35,31	—	—

^a Dotyczy przemiału pszennego typ 850 oraz przemiału trórgatunkowego.

^b Ceny detaliczne mąk i kaszy mąki według cennika PKC nr 7 z 1959 r. dla otrąb i odpadów wartościowych ceny zbytu PZZ.

^c Ubytki łącznie, tj. przy transporcie, magazynowaniu, czyszczeniu i suszeniu oraz przemiale.

Źródło: Obliczono na podstawie danych Centrali Przemysłu Zbożowo-Młynarskiego PZZ.

Tabela 6

Koszty wytworzenia i obrotu produktów uzyskanych z 1 tony pszenicy w latach 1958—1960 oraz ich wartość w zł na 1 tonę zakupionej pszenicy

Wyszczególnienie	1958	1959	1960
Wartość 1 tony pszenicy wg cen państwowego skupu rynkowego	3105,40	3109,00	3172,00
Koszt obrotu GS	147,50	142,20	156,00
Koszt obrotu jednostek handlu CPZM PZZ	186,80	177,50	183,02
Koszty przemiału i obrotu w PZZ - Młyny	189,50	195,50	219,10
Koszt obrotu w hurcie	173,49	179,38	186,13
Marża w sprzedaży detalicznej ^a	450,15	464,40	491,16
Razem koszt pośrednictwa	1147,44	1158,98	1235,41
Ogółem koszt wytworzenia i obrotu	4252,84	4257,98	4407,41
Wartość produktów wytworzonych	4346,09	4427,82	4617,73
Różnica	+93,25	+169,84	+210,32

^a Wysokość marży obliczono na podstawie zarządzenia nr 214/90/60 PKC z dnia 29 VI 1960 r.

Źródło: Wysokość kosztów obliczono na podstawie danych CPZM PZZ, CRS „Samopomoc Chłopska” oraz Centralnego Zarządu Hurtu Spożywczego.

stwowego skupu rynkowego oraz koszty pośrednictwa) i przynosi znaczną nadwyżkę.

Marżę handlową w sprzedaży detalicznej traktuje się tu umownie zamiast kosztu dystrybucji. Jak już uprzednio nadmieniono, obliczenie wysokości kosztów handlowych przywiązanych do poszczególnego produktu, a przede wszystkim w handlu detalicznym, nie jest łatwe do ustalenia. Tutaj nawet eksperymenty dokonane w punkcie sprzedaży detalicznej, gdzie sprzedaje się dziesiątki najrozmaitszych towarów, nie są w stanie ściśle uchwycić wysokości kosztu związanego z dystrybucją poszczególnego produktu. Tymczasem mąka sprzedawana jest w różnych sklepach wielobranżowych, jak sklepy spożywcze, sklepy z nabiałem i pieczywem itp. W takiej sytuacji wysokość realizowanej marży może w pewnych przypadkach odpowiadać w przybliżeniu rzeczywistym kosztom dystrybucji, natomiast w innych przypadkach kształtować się może znacznie powyżej lub poniżej tych kosztów. W grę wchodzi tu zarówno nieprzywiązywanie marży oddzielnie do każdego poszczególnego produktu, lecz do określonych grup produktów, dla których rzeczywiste koszty dystrybucji kształtować się mogą na różnym poziomie, jak też określone inne względy, które są brane pod uwagę przy ustalaniu wysokości marży. Jednakże, przyjmując umownie przy tego rodzaju oblicze-

niach marżę zamiast rzeczywistego kosztu, należy w miarę możliwości wprowadzić dodatkowe uzupełnienia oraz ewentualne korekty.

W roku 1960 zrealizowana marża w przedsiębiorstwach MHD artykułów spożywczych mieszanych wynosiła 8,41% od wartości obrotu, natomiast koszty handlowe w tym samym czasie kształtowały się na poziomie 6,78%¹¹. Wysokość marży detalicznej sprzedaży mąki równa się 12% ceny detalicznej. Gdyby więc przyjąć koszt detalicznej sprzedaży mąki pszennej według wysokości kosztu przeciętnego, proporcjonalnie do zrealizowanej marży, koszt ten kształtowałby się na poziomie około 10% (9,67) wartości obrotu, a około 2% tej wartości można by przyjąć jako akumulację. W odniesieniu do mąki pszennej taki rachunek kosztu w obrocie detalicznym wydaje się bardziej przybliżony do kosztu rzeczywistego aniżeli wysokość marży. Tak więc z większym prawdopodobieństwem można przyjąć, że w handlu detalicznym koszt dystrybucji mąki pszennej wytworzonej z 1 tony pszenicy wynosił w 1960 r. 409,34 zł zamiast 491,16 zł zrealizowanej marży. Całkowity koszt wytworzenia i obrotu równy jest wówczas 4325,59 zł dając nadwyżkę dochodu nad kosztami w wysokości 292,14 zł (zamiast 210,32 zł), tj. około 6,3% wartości (ceny) wytworzonych produktów i około 9,2% ceny pszenicy.

O ile w bilansie kosztów i wpływów przy produkcji i sprzedaży mąki pszennej państwo wychodzi z pewnym zyskiem, to bilans przy mące żytniej jest bardzo wyraźnie ujemny (tab. 7 i 8). Z przytoczonych obliczeń wynikałoby więc, że w roku 1958 państwo dopłacało do mąki żytniej, wytworzonej z 1 tony żyta zakupionego według ceny skupu rynkowego około 531 zł, tj. około 20,3% wartości wytworzonych produktów i około 24,1% ceny żyta, w roku 1959 około 497 zł, tj. około 18,8% wartości produktów i około 22,6% ceny żyta, a w roku 1960 około 557 zł, tj. około 20,7% wartości produktów i około 24,6% ceny żyta.

Z uwagi na to, że marża dystrybucji mąki żytniej wynosi taki sam procent ceny detalicznej, jak i u mąki pszennej (suma zrealizowanej marży od jednostki jest więc niższa, gdyż niższa jest cena mąki żytniej), nie wydaje się przeto celowe dokonywanie rachunku kosztu sprzedaży detalicznej tak, jak to miało miejsce w przypadku mąki pszennej, gdyż tu trudno spodziewać się nadwyżki zrealizowanej marży ponad koszt dystrybucji.

Tak dokonany rachunek może jednak w tym przypadku dawać mylne pojęcie o wysokości dopłat państwa do żyta. Mąka żytnia jest bowiem sprzedawana w handlu detalicznym w niewielkiej ilości, a w przeważającej części podlega dalszemu przetwarzaniu i finalny produkt żyta dociera do konsumenta głównie w postaci chleba. Na tym etapie liczenie

¹¹ Dane Instytutu Handlu Wewnętrznego.

Tabela 7
 Produkty końcowe uzyskane z przemiału 1 tony zakupionego żyta w latach 1958—1960 oraz ich wartość^a

Wyszczególnienie	1958			1959			1960		
	ilość w kg	cena ^b w zł	wartość w zł	ilość w kg	cena ^b w zł	wartość w zł	ilość w kg	cena ^b w zł	wartość w zł
Mąka żytnia typ 800	655,20	3,20	2096,60	708,50	3,20	2267,20	715,70	3,20	2290,20
Mąka żytnia typ 580	40,00	3,137	125,50	—	—	—	—	—	—
Razem mąki	695,20	×	2222,10	708,50	×	2267,20	715,70	×	2290,20
Otręby i odpady wartościowe	267,20	1,49	399,20	256,80	1,49	380,40	246,00	1,62	399,20
Ogółem	962,40	×	2621,30	965,30	×	2647,60	961,70	×	2689,40
Ubytki ^c	37,60	—	—	34,70	—	—	38,30	—	—

^a Dotyczy produkcji mąki podstawowej typ 800.

^b Cena detaliczna mąki żytniej typ 800 przyjęta według cennika PKC nr 7 z 1959 r.; dla otrąb i odpadów wartościowych oraz mąki typ 580 (nie wchodziła do obrotu detalicznego) ceny zbytu PZZ.

^c Ubytki łącznie, tj. przy transporcie, magazynowaniu, czyszczeniu i suszeniu oraz przemiale.

Źródło: Obliczono na podstawie danych CPZM PZZ.

Tabela 8

Koszty wytworzenia i obrotu produktów uzyskanych z 1 tony żyta w latach 1958—1960 oraz ich wartość w zł na 1 tonę zakupionego żyta

Wyszczególnienie	1958	1959	1960
Wartość 1 tony żyta wg cen państwowego skupu rynkowego	2203,00	2197,20	2261,00
Koszt obrotu SS	147,50	142,20	156,00
Koszt obrotu jednostek handlu CPZM PZZ	186,80	177,50	183,02
Koszty przemiału i obrotu w PZZ - Młyny	201,80	204,80	219,10
Koszt obrotu w hurcie	148,37	151,08	152,79
Marża w sprzedaży detalicznej ^a	266,64	272,10	274,80
Razem koszt pośrednictwa	949,51	947,68	985,71
Ogółem koszt wytworzenia i obrotu	3152,51	3144,88	3246,71
Wartość produktów wytworzonych	2621,30	2647,60	2689,40
Różnica	-531,51	-497,28	-557,31

^a Wysokość marży obliczono na podstawie zarządzenia nr 214/90/60 PKC z dnia 29 VI 1960 r.

Źródło: Wysokość kosztów obliczono na podstawie danych CPZM PZZ CRS „Samopomoc Chłopska” oraz Centralnego Zarządu Hurtu Spożywczego.

przeciętnych kosztów staje się jednak znacznie bardziej skomplikowane. Podstawowa część żyta podlega przemiałowi na mąkę typ 800, która z kolei stanowi podstawowy surowiec przy wypieku najbardziej masowo produkowanych u nas gatunków chleba, przede wszystkim tzw. chleba sandomierskiego oraz chleba nałęczowskiego. Do ich wytworzenia brana jest jednak również znaczna ilość mąki pszennej, tzw. mąki bułkowej (dopuszczalne jest również użycie innej mąki). W tej sytuacji ma jednak dość istotne znaczenie wykazanie, jaki jest ostatecznie stosunek kosztów i wpływów przy produkcji i sprzedaży tych najbardziej powszechnych gatunków chleba. Dokonanie tego rachunku może nas również nieco przybliżyć do wyjaśnienia omawianego problemu.

Wychodząc z zapłaconej rolnikowi przeciętnej ceny pszenicy w państwowym skupie rynkowym, koszt wytworzenia i obrotu dostarczonej do zakładów piekarniczych 1 kg mąki pszennej bułkowej wynosił w 1960 roku 4,13 zł. Taki sam koszt 1 kg mąki żytniej wynosił 3,46 zł¹². Poślu-

¹² Za podstawę do obliczenia wysokości kosztu 1 kg mąki pszennej bułkowej przyjęto koszt własny w PZZ-Młyny, uwzględniając różnicę pomiędzy ceną surowca (pszenicy) przyjętego do przemiału według kalkulacji PZZ, a ceną zapłaconą rolnikom według państwowego skupu rynkowego plus koszty obrotu i ubytków związane z dostarczeniem pszenicy do młynów oraz koszt obrotu mąką na

gując się kalkulacją wypieku chleba sandomierskiego i nałęczowskiego wykonaną przez Wojewódzkie Zjednoczenie Przedsiębiorstw Handlowych MHD i Przemysłu Piekarniczego w Bytomiu¹³, dokonano obliczenia wysokości nakładów i dochodów produkcji i sprzedaży tych gatunków chleba (tab. 9).

Tabela 9

Koszty produkcji i sprzedaży oraz wpływy ze sprzedaży detalicznej chleba sandomierskiego i chleba nałęczowskiego (na 100 kg)

Wyszczególnienie	sandomierski		nałęczowski	
	ilość kg	wartość zł	ilość kg	wartość zł
Mąka żytnia	51,20	177,15	36,60	126,64
Mąka pszenna	21,90	90,45	36,60	151,16
Pozostały surowiec ^a		4,80		18,18
Razem surowiec		272,40		295,98
Koszt zakupu		4,37		4,97
Paliwo		5,39		5,39
Robocizna bezpośrednia		8,28		8,81
Ubezpieczenia społeczne		1,28		1,36
Koszty wydziałowe		12,58		13,39
Koszty ogólnofabryczne		4,56		4,86
Koszty zbytu		7,73		8,17
Koszty sprzedaży detalicznej (marża)		24,50		25,90
Razem koszt wytworzenia i dystrybucji		341,09		368,83
Wartość chleba wg ceny detalicznej		350,00		370,00
Różnica		+8,91		1,17 +

^a Do wypieku chleba sandomierskiego — sól biała, kminek, otręby, do wypieku chleba nałęczowskiego — sól biała otręby, drożdże, mak.

W przypadku detalicznej sprzedaży chleba przyjmuje się tu zrealizowaną zamiast rzeczywistego kosztu. Wprawdzie w przedsiębiorstwach obrotu nabiałem i pieczywem realizowana marża jest wyższa od

szczeblu hurtu przyjęty w stosunku do tej części przeznaczony do wypieku mąki, która przechodzi przez magazyny Centralnego Zarządu Hurtu Spożywczego, a nie bezpośrednio tranzytem z młynów do zakładów piekarniczych. Koszt 1 kg mąki żytniej obliczono według odpowiednich pozycji tab. 8 plus koszt obrotu hurtowego w części, w jakiej mąka żytnia na wypiek przechodzi przez magazyny CZHS. Uwaga: w 1980 r. przez magazyny CZHS przeszło 39% mąki pszennej i 37% mąki żytniej dostarczonej do zakładów piekarniczych. Dane Centralnego Zarządu Hurtu Spożywczego.

¹³ Dane Ministerstwa Handlu Wewnętrznego.

kosztu obrotu (np. w 1959 r. wynosiła ona 7,21% od wartości obrotu, a natomiast koszt sprzedaży 5,70%), nie wydaje się jednak, aby istniejąca tu nadwyżka wynikała również ze sprzedaży chleba żytniego, lecz jest ona raczej wynikiem sprzedaży droższego pieczywa i ewentualnie nabiału. Marża dystrybucji wszystkich rodzajów pieczywa zwykłego wynosi 7% ceny detalicznej, wobec tego suma zrealizowanej marży przy sprzedaży jednostki chleba żytniego jest niższa aniżeli przy sprzedaży droższych gatunków pieczywa.

Można więc przypuszczać, że ceny detaliczne chleba ustalone są na poziomie równoważącym koszty jego wytworzenia i sprzedaży, przy czym zrównoważenie to wynika z pokrycia deficytu mąki żytniej przez nadwyżkę, jaką zapewnia mąka pszenna. Pewna różnica pomiędzy kosztami a ceną detaliczną chleba (+ 2,6% dla chleba sandomierskiego i + 0,3% dla chleba nałęczowskiego) nie może tu być traktowana w sposób ścisły, a sądzić raczej należy, że znajduje się ona w granicach błędu.

Omawiane koszty pośrednictwa możemy podzielić na trzy zasadnicze grupy, według funkcji spełnianych przez system pośrednictwa:

1. koszty obrotu zbożem; będą tu więc liczone wszystkie koszty związane z zakupem zboża od producentów i jego dostarczeniem do młynów;
2. koszty przetworzenia, a więc wszystkie koszty poniesione przez zakłady przetwórcze (młyny);
3. koszty dystrybucji wytworzonych produktów (mąki).

Zamieszczony wykres ilustruje nam wysokość kosztów pośrednictwa według tych trzech grup w stosunku do wartości (ceny) mąki oraz wielkość udziału producenta rolnego w cenie detalicznej mąki. Różnica pomiędzy całkowitym kosztem wytworzenia i obrotu a wartością (ceną) mąki wskazuje nam na wysokość zysków lub strat.

Koszty pośrednictwa wyrażone w procentach ceny detalicznej kształtowały się w 1960 roku dla mąki pszennej na poziomie 24,9%, a dla mąki żytniej na poziomie 36,6%.

O wysokości kosztów pośrednictwa pomiędzy producentem rolnym a konsumentem decyduje wiele czynników, a przede wszystkim:

1. organizacja i struktura systemu pośrednictwa,
2. rozmieszczenie i rodzaj sieci komunikacyjnej,
3. rozmieszczenie i stan wyposażenia technicznego zakładów przetwórczych oraz magazynów,
4. rozmieszczenie i sprawność sieci punktów sprzedaży detalicznej,
5. wielkość przepływu masy towarowej,
6. zakres usług pośrednictwa na rynku.

Wpływ tych czynników na kształtowanie się wysokości kosztów pośrednictwa wymaga dokładnego zbadania i osobnego omówienia.

Dotychczasowe rozważania na temat kosztów pośrednictwa i cen na rynku zbóż chlebowych i ich przetworów pozwalają na pewne ogólniejsze stwierdzenia.

1. Cena mąki pszennej i cena pszenicy w państwowym skupie rynkowym są ze sobą dość wyraźnie powiązane, gdyż cena detaliczna mąki jest ustalona na poziomie pokrywającym cenę płaconą rolnikom za pszenicę i wszystkie koszty pośrednictwa oraz zawiera pewną nadwyżkę w postaci produktu dodatkowego dla społeczeństwa¹⁴.

2. Cena detaliczna mąki żytniej wydaje się być ustalona na poziomie niezależnym od ceny żyta i kosztów pośrednictwa, gdyż nie pokrywa ona znacznej części kosztów własnych jej wytworzenia i obrotu, przynosząc tym samym poważny deficyt.

3. Ceny detaliczne podstawowych gatunków chleba ustalone są na poziomie pokrywającym w zasadzie koszty własne ich wytworzenia i obrotu, jednakże ceny te zawierają pewien deficyt związany ze zużytą do wypieku mąką żytnią, pokryty przez nadwyżkę, jaką zapewnia pobrana mąka pszenna.

Na pytanie, czy utrzymywanie cen zbóż chlebowych i ich przetworów na obecnym poziomie jest w pełni uzasadnione i najbardziej odpowiadające aktualnym warunkom naszego kraju, nie można oczywiście dać tu odpowiedzi, gdyż sprawa ta wymagałaby dalszego i bardzo dokładnego rozpatrzenia, zarówno z punktu widzenia jej aspektów ekonomicznych, jak i społecznych. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że warunki w jakich ustalono obowiązujące do dziś ceny detaliczne chleba przed 8—9 laty zmieniły się znacznie, wobec czego sądzić należy, że również rola i znaczenie tych cen uległy pewnym zmianom. Wskazują na to również dość częste ostatnio sygnały o zjawisku pewnego marnotrawstwa chleba.

Wydaje się, że ewentualne zmiany cen w przyszłości na powyższym odcinku naszego rynku powinny w nowych warunkach uwzględniać również pewne zmiany w ich wzajemnych relacjach.

¹⁴ Ustalenie ceny na poziomie zapewniającym pewną nadwyżkę ponad koszty własne jest zgodne z zasadami opłacalności i rentowności wynikającymi z teorii ceny socjalistycznej. Zob. B. Minc, op. cit., s. 261—262.